

PP 1-35

672

6/82

H. M. Mohlabe,
Bethany Mission

P.O. Obesako

Cultivated plants edict
of the dithōrō's people 18/8/1944.

Dimela tše dilemilwana 12/1/1944

el tšona ke ka: Mahya, Gatsa,
 Meripa, Lebeke, Matsoko, Dipanama
 Mapopō, Maiōke, Dinawa, Ditkararapa
 Ditloō, Dithōrō, Metsewane, Maro
 apu, Dintswa (dinyaba), Ditloō-marapō
Mahya (mafela). Ke seja se serole
 aha le dithōrō tša diphaphati, ke tšona
 dilewana. ke lehlaka la ōna le arobilwe
 la sattiwa ke ntswē. Dithōrō ba dira
 borōbe, ba dipetla xox eba bap̄i byale
 ba/xrē metsi; bathšela ka pitšeng, ge
 bathšela mollō ba be mathserō (C
 mofeika) a mararo mollō - ba xoxa
 re ta ōna, ba be pitšā xodimo xa
 ōna. Ke a/bela bathšela dithšalō
 ba fēhlaf ka tšona, ba khurumetša
 xofihlāla dibutšwa, xa ba dira byale
 bare boya takkatša ka mararo ba
 thšela bup̄i byale ba faxēla, ba xox
 ma ba khurumetša boya be pitšwa
 Dikwerō dihlatawina re ba fēhla la

672

K34/82

2

mathômô. Xe ba bofetala la borarô kemaka
 ba hlattôla, metopô e beina + a botsa
 bôuswa (lekrats) la mathômô + a le
 etâna ka pitšeng ba suanetšê + a
 tšalêla fase ke byampya, + e mpya
 e sefôna ba tšalêla telông ya ngw
 ana wa pele, byalêla wônê ba
 tšalêla ditêlô ka/maka. Ka fona di
 thôrô tšena tša Mahoya + ona le
 bôtôbê bya ^{no} ngwê bya bare, ke mo
 khatšo byana ba kratša dithôrô
 ka thšilô diletodana xa lwala ba xô
 ma ba thšimêlla, xa bôna dithšolo,
 bya dithšolo ke bya lehudu ba setla
 + a Bonô faniwa byale ka buppi bya
 + a sitliwa. Ba diwa thšima ka tšona
 Ba diwa ka tšela e, ba thôna bapet
 la dithôrô xore makkata a tlozê bya
 leba dipeya tšatre vana dibudule ba
 phaphasa ditloa ba dipetla ka lehudu
 ya ba buppi bathšêla ba fana kemaka
 ba tšala dibose ndu, xa dišibiwe
 marôfô wa tšona ke tšona ditloa tšê
 ba phahlayantšeng wa tšô. Dihlatu

672

K34/82

3

tšona ba nkhōkroka mahela ba tšeya
 dithōrō ba dipēya, sa diha molaō yomo
 qasē le e ngwē o naya a nthā a e ja
 xo fihla difela. [Mahela xa e swale
 a maswa ba a tōba bamata matari
 (mauxata) ba apēya. Ana le molaō
 a tšodina a tšolēwa ditelang, u
 mangwē a bešwa, monna + a be
 e, o bešetša ke masadina + a tšwē
 a le kwapiša + a batse wa fumane
 le budule + a batse.] Dithōthōnya ba
 xa diha dithōrō bathatlēle pitša
 ba sa thšela metsi o kwa dipe thō
 thō, tšē dingwē ba thōma ba diha
 lobisa ka metsi xone dibē bolēta
 [Dina ba tšeya buyi ba phat-
 laranya le buyi ba ditlao xoba di-
 kōkō ba dišetša ka lehudu bathšetše
 metsi xone e bē selō setee, le letsw
 aš, xe dipahlaxane ba dibōpa ya
 dipaphati, ba hlatlefa pitša se
 bešong ba thšela metsi ba tōba
 dihlaka xoba dipatanyana ba alla
 ka tšona, ba dibefa xo dišwa xa

672

K 34/82

4

+a mahluka +one dipheké tša ma
 masela pitša ba tšela metsi ba
 diphelelša xo fihlêla dibutšwa, ke moka
 ba dipola. [Mpašša xo paša baše
 manyane madišang le korang. Ba pha
 ya marala ba tšepa dithōšō ba di
 thšela maloreng tša butšwa +a batsi
 ke moka bathōma xo dikaba ka dikabo.
 Dikabo ba vema diphatemyan ba dipharō
 la ba tše thōšō ba pōtharika. Mpaša
 ba +watša manxwatšō mašemang,
 ke xone mahya a bapalabōnang +e
 ba buma. Ba dira byala kantšona,
 byala bya tšona bafse ke morotalē.
 Ba vema dithōšō ka metasing
 tša abalakat ka tšese ka mosw
 a ba dipenola ba dithšela ka pitšeng
 ye ešenaxo metsi; byale ba kxuru
 metsa xo fihlêla dipnêla. Ka dipmetšē
 ba dithšolla ba dang dipanē a
 tšafōma ke moka ba dišila ya
 ba buppi. Bafsetla dithōšō tše di
 ngwē tša xo sešale ba dira buppi
 byo bontšhi ba bangwē bafšella metsi

672

K34/82

5

Metsi a ba apêja afe kowa a bela ba
 thšela ke dipitšeng tše kolo tša mabyela
 ka kowa teng + a dipitša ba thšetše ma
 upi ala a + ošmêre byare ba + iteletš;
 tše. Ka bofodile ba thšela mmela.
 Ka moswana ba tšota ba apêja
 Byala bya ba ba apêjang bya baxe +
 matobakoma. Ke ba feditše + o
 apêja ba dira se amela. Dikolo di
 lala difala bo tšoxo ka moka. Ka bošela
 xenua se amela, ošmêre ba om
 êla byala ka sōna ba thšela mela
 ošmêre. Baxe ba omêre ka mo
 swana bo ya hlotliwa ke moka bo
 a nweuwa. Basadi ba uti dipitš
 tše ošmêre nweuwa ka mabanyana
 tše ošmêre xosasa. Ka moratō + a
 mo + ošmêre tša + oja ba thša tšata
 ba ke labanna, basadi ba tšora dipit
 ša.

Le tšoa. (Mahlaba). Kudu ba dira
 mela ka dithōrō, ešpa ke botōbē.
 kepa ke dithōrō tšenyane kudu, lepa ke
 nodinō mokolobō kudu mo dinong.

672

K34/82

6

Botōbe byal lōna + a bophamisi^h bo/epya
 ka mpeyeng. ~~Bo~~ Ba dišila ka lwala.
 Le lōna ba dira byala byalona le no-
 ti, ba voplica bya le ka makwa o la
 ke o hlalositšeng ka mahema.

Dikwa, bokoma ba dira ka lona
 Dikwa ba dira ka tseta e tee le
 mahema.] Bokoma Ba + adina di-
 tšō, ba re koma ba di adikile ba dišila
 ya re mola e le buipi ba tšēya bu-
 pi bya ditlooxoba dikoko ba dihlana
 nya byale ba thšile ka hudung ba
 di setla, x a ba thšile metsi bo komina
 ke le buipi ba thšile le letswai.
Motabo ke botōbe byalōna bya + o-
 na adina ka ntle le + o bo setla.

Merēpa. Ke seyalō se sengwē
 sa mahuta, ba sepaša le kxare
 e nyana esupa le baka la mo se/ē-
 piwa o fumana e sekxwene se sepo-
 lo. Ya sepiwa ya butšwa ba solē-
 la metopony, e mengwē e noba e
 lewa ba tala, e mengwē ya bešima
 E bose kudu, kudu xo tsefa se

672

K34/82

7

mpanana, ke o masella, xana le o mangwê o malubedu.

Letake. A uêna o sajero patše

o ôkita heng, e nana e se masala la mangwê a hōna le mpa e thōentā mēnō, Rena se ôkita ke sehlaye se mantokwane samma dipudule ka lelat ka le hlokwā o ka mohlala wa mpanā la dipelabela. Ke semela sa marōta a mantli. Ba kxōxi ba lōna ba rotana kudu, fēla ba bangwê le a baklaētša, ba ba ngwê xe ba kxoxile ba bēreka kudu. Ba kxōxa dinotha hā lōna le le ngwê le na le dithōrō kudu ka le nyakere. Dingaka dipe ke sehlaye sa mahubeng, ka ~~me~~ xe e kxoxile wa xōhlōla o kua o le ka one.

Dipanana. Ke mohlane o mangwê wa mofuta, wa e xāša e letēē e di sa tše dintli, ke o motelēle, o na le diphēphe tše ditelēle. Dikenywa tše o na ditšwa ka pelang, tše ditelēle tše dingwê di diya masame a maso xoba xo fetā. Dibase kudu, kudu panana

672

K34/82

8

e boang ke wa natala, ona e na le dithe
nywa tše dintšhe empa tše dinyane.

Mapapu. A e nya ke thōtse e thōsē ku
du, fēla ke nywa ya yōna ke khalo kudu xope
ka marō yōna. A lewa boteng bya yōna, ana
le metri a mantšhi a bope kudu. Ba dira
byala ka ana, ba apyōtela ka pitšengba a
lesa a hlwa matšatšhi a mararō, la bone ba
hlotla xwašala metri fēla, byala ba ebela
thšela ri mela ba khumela matšatšhi a
mabedi, la borarō ba hlotta ke maha
ke byala, bo a nweewa, bo boxale kud
u. Mabaka a mōdikwona dithōma xa tšima
mahlaleng ba tšima yona ba ja ana,
xe ošatšha xa rōna ka pela ba ašetšha
xa xopa molato, molato ke wa mongwa
thšemo.

Mapōpō. Ke sehlane se setetēle, wa
hlōka xo sehlōkōmela xa sebe le di
thabi, sefata xo ya re epale se
senyana wa setšha setla dira wa
vale. Diphephe tša sōna o kape ke
samporeng xa makwasa, empa
a tšime dithateng tše ditetēle. O na.

672

K34/82

9

le ditkenyua tše dikxalo, dijallewa, ha
 tše xa kenyua e xona le dithōtse tše
 dintši tšenyane, ba fepa manxata a
 a na vxakala ne/maka baja letlalō la
 ka tše. Matolōle wa yōna o napa o
 telefa xo ya xodimo xofihlōla o e hua
 mahlonamangwē o tōba ne phezō
 Marōtse. A enyua ke^{di} khōtse le yōna
 ke e thōsā kudu, byale kenya ya
 yōna ke e kxalo kudu xafeta ya le
 xapu. Ba tšā mašemo ng kudu
 u mehla keng le melapang. A mo
 lapang ke a matalo to feta a
 u ašemo le mehla keng. A hloile
 ka tšā ke dithōtse le dipōkōlō.
 Mapampule. Ke mafuta o mongwē wa
 marōtse, empa o napa o bolōta, o
 loile, le boze o feta marōtse. Ka
 borolo o feta ke marōtse, empa
 dithōtse tša tšona diafakana. Ke ba
 feditše xo buna mabelē, ba a rorōla,
 xa e le amantši a naba patla ya
 ba majō wa diphōfōlō tše dijaro
 Ba abē ka na ditibeng le matšiding.

672

K34/82

10

Matsiaka. Ke se byalo se phaxaxo kudu
 fela xa sehoše, sefema ka dinkong le
 menong, ba bangwe ba sekhōra byale
 ka lelake ba putha ba pakutša moši
 wa tupa ka xanong. Sema le dithōrō
 tše nyanyane kudu. Se xasina ma-
 suping ka/baka la xore xona le mabub
 e C matšedi, kudu wa borale o sašwa ka
 ka morule wa dipudi le masepa a
 dikxaro. Ba xōra diphēphe tša ona
 Ona le mošomō o moralo kudu, xo/lo
 xa dimeleng xo fihlila o butšwa.
 Xa o xāša dimela o ditāša mahla wa
 pula wa bipa ka mahlane xo fihlila
 diba le medi e meswa, xa o xola o
 hlabatšwa difara wa fela o ditš
 sa wa morarō ta matšatšā mara
 xō wa o lebēlla. Xa o budule wa
 ripina ka ditshate tša ona, o le-
 xelētšwa ka ditibang xo fihlila o pa
 na, ka morarō ba xōtlola matlakala
 diphateng ba apitšhe ka marōšō wa
 uta ba o/klēmile dikxahla. Kemaka
 o swanetšwe xo šidiwa ka lwalala

672

K34/82

||

mats'oko. Xore oboale otlakwa o swa-
 ra diatla le top'wa o m'wa. O nyaka
 matha wa sethaka xa o šila le xore
 fela pelo. O swanetše xo nyakela
 motabō a dthšube, o na motšoko a
 ne +ē¹š^ve, xe o omla wa swahlwa le mo-
 kabo wa swa, Kemoka wa šidina xofi
 hlēla e ba b'up'i, wa sellwa xore diphao
 enyana di bē thekō, wa thšediwa motaba,
 wa hlakanywa ka morarō ba thšela
 motše metri wa šidina xofihlēla
 o palēya. Kemoka wa kxotina.
 Ba ba seharō wa o na bakēka ka m-
 abēlē xobaleni ba o na. Batho ba
 banquē xe ba dinile byala ba xe xo
 hlakla ba o thšela ka byaleng xore
 bohalife. [Jarelan], ke mošuta
 o manquē wa mats'oko, o na
 le diphēphe tšē nane kudu, le xo-
 kala xa o xale xo na xodimo. Empa
 o boale kudu xo fetiša tekanyō. Ke
 motho a ka o kxōra a setsebe xore
 ke o na, o tla kua anyaka xonwa me-
 metsi, ka morarō o eya kantle le dithe

672

K 34/82

IV

ditho tša xarwe dithōma xa šephašepha,
 ka morarō wa bōna a robala. Xe nke
 motho o na le tšebō wa xore motho o kxox
 ile fa tšelane o swanetše xonyakēla m
 etai wa mahlapisā hlōbō o tlabōm
 a kōkile.

Dinawa. He mafuta o mangwē wa dip
 o xaiwa mašemo le baka la ma basata
 mabēle. Malebo ya tšona e nyakilō
 swana le dithōtse fēla yona ke e mesā
 sé kudu. Dipa le litenywa tše ditē
 lle tše dithšisē, ka/ma xare xa tšona xox
 le dithōnyana, ke tšona dinawa, xo kw
 tšona. Ba dipapya dipane le mawata
 xe ešale tše diswa, xa o dija wa
 phapata. Ka difōmle ba ditšobala
 ka le kudu xore dipaphašerē ba di
 bolakē ka dipitšeng, tšer dingwē di
 a peina, byale tšerwe dilewa xa botse
 ka xobane o nontšā o tšōla ka
 xa nong.

Metsēkwanane. E swana le
 mawapu fēla ešapene xanyana
 ka baka la xore mawapu apha le

672

K34/82

13

mebalanyana e mesichla le eme
 so. Biale lona xa le lewe batata
 le apeina ba thama ba lefêfa ma
 tapi e ka todimo ka le anêna xofihlêl
 le pana, ba kxâna ba le apefa. Ba
 le/sala byale ka potôbê, le kxaxô la
 pele ba salêla nguana nang
 wananyana wapele. Ona xa
 a le mangata ba/cavêla ba ašine
 mafenang ke vajo wa dipô
 folô tša xo ruina, byale ka dipô
 kôla le dikxomo tše dingwê di
 aja. A a le xo tae ba ašêfa ka
 moka ba anêna xofihlêla a ô
 maiba a fakê e ka dipitšeng.
 Ba, vana nipa ke nguana
 ba ja babeja. Dithilô le wa ma
 xea.

Dintshwe (Dinyôba). Dinwena
 mahlaka a tšôsa, empa dithô
 tšô tšôna batho ba bangwê ba dina
 byala bya tšôna, e/seng tšôna dino
 si, tšôna kemêla. Biale bya
 tšôna xe bošefetša xo-bela bope tšwe

672

K34 82

14

Ētameē, bofata xa lotliwa le hano bya
nwenwa xasasa. Pae ya tšona
ba beja ka dithōphōhla tša tšona
mohlang ba dipōla le baka lajolle
mar le kraupsi.

Dithaxata. Ke ngwanabo dithōtse,
empa tšona mebeba ya tšona ke
e menyane kudu le ditšenywa tša
tšona ke tše nyane kudu. Dilewa ba
tala, xa fefina le xata la na kxakala
ba dijaile ka dithōrō tša tšona.
Xe ba diparetše xae ba difēpa
tša ōma, ba dipitla xore dithōrō
tša tšona ditšū élé + o šele, ba tla
ba ba thšela morōtōng. Morōtō
wa wahlakana natōn o bore kudu
ba ~~ke~~ ke + o kxotela. Xe mpya e
kare e rakisa dithōfōlō ya seke
ya llēla, se tšona thaxarata ra
e xahla mena a yōna ka yōna
o tla kua e tēla.

Ditloō. Ke makhura a merōtōn
ke kua ba fēla ba ke ditloō ke ma
khura a ~~le~~ Nkhona. Dika le ma

672

K 34/82

15

~~ke~~ Kxata, ke makhano xaba e meraro, xa o
 le otaa ke xore xa o ^hqatla u tla fumana
 ditloō tše pedi, xa ele merarō ditharō
 byale byale. Dikwa ditšōrō tša tšona, di
 ke thala di^hafewa, tše dingwe di^hapeina
 ke makhata, byale xa di^haduli ye mongwe
 e e mongwe wa ^hqatla, hantle le ba
 ma bōna ba ^hqatla ke basadi ba^hbōna
 Ba di^hthela ka dipitšeng ke tša xo^hthlela
 merarō, peru ba e^hhlakanya le mabêlê ba
 thōšela ka di^hexony ka bakka la^hore ma
 xōtlo a hloyane natsō a ka di^hpetša.
 Di^hthō^hkrēne, ke di^hthokolatlana, le xata
 la tšona ke tše di^ho xa di^hewe botaa
 la di^hapeina, le xata le a^hthōšwa xava
 lewa ^hqatla xare. Mošomō wa tšona e^hno
 ba xōna x^hlewa, empa matšo xa^hdilewa ke
 hlwa ke tšatši ka^hroka.

Di^hlo^h-ma^hcapō. Ba di^hitša byale, empa xa di
 swanel natsō, tšona ke di^hthokolatlana, di^hna
 le marapi a masēhla ke lewa di^hthōrō tša ka
 xare, xa di^hewe botala di^hapeina, ba di^hole
 marapi a tšona xa^hqapha^hlewa e phottšō
 xwa tšwa di^hthōrō, bana ba di^hthela ke basadi.

672

K 34/82

16

Merōtō le dikenywa tša e fakan Merōtō e ē
 kximara k̄ e: Nku, Makiki, lehōpye, ke ya
 lafoka, ya + a + ašima ke: Bafofodi, ditšōtse,
 monawa le methaxaxana.

Nku ke mahlare o mangwē a fumana o
 tatile dikhāšana, o masea wa diptēph
 tše dikyane. Ba tša diptēph tša ōna
 ba dipepefa, ba phahlananya le ditšōtse, ka
 xobane ōna o lenoši o ku seké wa oja wa
 xalaka, byale ka pherepere. Kudu a fumana
 malapanz (matšing), o ba mabaka kufmaka.

Mošiki ke morōtō wa mathomong xa sele
 mo. Ba oxa e sale ompane wa apina
 o na xa ophahlanane le morōtō o mangwē
 O base kudu, fēla + e le o matolo xa o
 base ka/baka la + ore wa + alaka. O wa
 +ala wa telefa wa paliva maloba ka/more
 +o wa tšwa metlwa yana ya +awara
 dikabo.

lehōpye Kudu ke mojo wa dikolōbē, byale
 lehe na re a oja xa/fale anyane. Xa o ba
 se wa tella. Ba no apena o lenoši. O mla
 xare + a mašemo lehlakula. Merōtō ena ke
 šetšeng ke/hlalošitše ka ena makxōša.

672

K 34/82

17

Bopafodi. Ke matšaba a dithōtse, basadi xoba
banenyana ba tsoa e'la mašemoeng xo bopaka
(xoxa) ba boapeya letšatš; le juwe, xa bo'obale
lya rōbala motho a ka se boje, ka bama lapan
boklaba baputle. Bo thēdiwa ditloo xoba
dikōkō, ba bore xo fōya merōvō e se/šjaro.
Bo ba lehlahula fēla.

Dithōtse. Ke diphephē tša dithōtse ba xxa
tšona, ba dikxa ka mahanyana xa ba xōvōta
ba tsoa ba apeya ka mawana. Ka ba'kxē
diphephē tše ditapla ba xxa tše diwana, moš
ōna wa thēdiwa ditloo xoba dikōkō, wa
tsefa. Ke mošōvō wa lehlahula, ke ma
xevan. Mareva seja mokhuša. [Mokhuša
ba ya ba'kxa dithōtse tše dintši; ba dipapeya
ka pitšā a xolo, byale xa dibudule ba dithōtse
marevaeng ba dipōta ka diatla, ba o anēta
xo fihlēla o āma, ba o thšēla ka dipitšeng o
le tēla mareva. Ke batšilō o apeya mareva
xa ba o apeya xudu ba dio khuša, xa ba
o thšēla ditloo, ba setla ditloo pele ya
ba buppi, ba hlaleng pitšā sebesōng
kemoka ba thšēla metsi, aye xiva e'belā
ba thšēla ditloo ba dipitšeng xo setl

672

K 34/82

18

fihlêla dikxakxatha ba nyêne ba thîêla makhuša
a a satšeya sebaka xepaka a budule, wa
sōdiwa.

Monawa. Ke mahlare a dinawa a marwa
a a lewayō. Ke epale a moswa xa o thîedi
we selō e seletswai fêla. Ke morōtō wa
lehlabula le mašeya. Mašeya ke makhu
ša wa bna. O bēnkwa byale ka dithōtō.
Ke xe^{ba} o thîêla tša to tšitša, le xe ba o khu
ša o byalo.

Mothatarata. Ke mahlare a tšwato xo mo
thatarata. Ana molhuta ba o khaxa
kehono wa a peina le lehošō. Xa bo thîele
selō xantle le letswai. Ke morōtō wa
lehlabula, o base fêla o phakisa o tena
Dikenywa tša le fokake Marula, Matō,
Dinhlō, Dikhlatwa, Dipaaba, Dipunpudu
Dikhonwa, Dithserē, Dinokane, Motamad
ka, mesetla, Dikhēna.

Marula. Ke dikenywa tše di salimwitiō,
dienywa + odimo xa sehlae se sepolo xa
tša selekana, leina la sehlae ke monula
O na le dikenywa tše nyame, fêla a ratē
+ a kudu, ana le dithōtō (dikxani), pele + a

672

K 34/82

19

xone xofumanawepikrasi, a théma a-raša ba
 sadi ba a/šopa ba^a kxoba kanya di-rabēng (mowe
 ba a bēhang teng) xo fihlēla a butšūna. Kamo-
 ratō ba ahlaba ka mahlabō, ba a thšēla meti
 ba a šata ka diatla xo fihlēla meti a tšōna
 a fēla, byale ba tšea dikrasi ba dipinē + ē
 difōme, difetēla masexa, xone difha kōkin
 bāpe dilō tšē difšūna xo ka +ave ke dikōkō
 Dithūša kudu merōxōng xo kxotlēla, le makoma
 Ba dira byala ka ōna marula, byatata
 bya ōna ke moxōpe le pōpō, moxōpe
 bape xo šopa marula meti a ōna ba bitšē
 la matšatšē a mabedi ka laborarō wa bitšē
 kua, wa nwe na. O kua banna le
 basadi ba ōpēla kōpēlō bape, re a/ma
 ke wa dikromo babā, re ba dira byale
 ba bina dikōša. Hlalōkō ke +ore +e lešota
 na +a le se šola tšēya masadi xa o/ma
 e, ka/baka la +ore xa xona motho yo a/ka mo
 Lōpēlang, re tla tšata re nwele ka e? o
 bōse kudu xe ošese obele, xa o bidile kudu
 o fumana batho ba tšilwe, ba banqwē ba
 rōbala xōna.

Phepha. Ba dira ka meti a morula,

672

K34/82

20

(lephōkwa) ōna ba bitšela lehono ka moswam
 xe ba +ō-rō+ ba thwa ba o +wēle, ba tlilō
 ōmēla xae. Ba ^apefa metri afe mo abela
 ba a thšela ka pitšeng mowe ba thšetšero
 sekutu (bampi) ba khurumēla xo fihlēla
 se butšwa, ka morarō ba khurumella ba
 kwa +ore naa eka ba sebudule xe ba ekwa
 xore sebudule ba setšela dipitšaneng ba
 sefodisa sefola, ba +oma ba thšela pitšeng
 ekoalo, byale ba thšela moxōpe xoba lephōkwa
 kemoka xarasa etso+e enwena xa ehlottle
 we. Byale wa tšaya ghepa le lephōkwa wa
 hlakanya xe wena o tlo +dala šoneng.
 Moxōpe ke xore ke o o sa tšefeng, byale ba
 tho ba tšopa madini wa ōna, wa kwa ba ke
 ke tšona o boxale kudu, motho a hwa
 merabaru xa tlo+e.

Ditlouma. Ke dikenywa tše nyane empa
 dienywa ke mehlare o moxolo kudu, o feta
 morula ka bokoto le batelēle. Ngwapa wa
 ditlouma tše dintši xa dike di fela fela
 ba swanetše xo boloka motho, ba ke ke phō
 ko ya ditlouma. Moxata a tšona xa lew
 e. xo lewa dinamana tša tšona.

672

K34/82

21

Ke dikenyua tša masepa, dilema
 ditsapeina xa dina mongwé mošano
Mašō. Dienyua mahlaeng o mota
 la xo feta tše ke se tšeng ke dikhala
 šitše, fela le šna oha le dikenyua tše
 nyane, ditšwa mahlaeng dmongwé o
 bakeng ke masepa. Masepa e mengwé e na
 le mašō a bose kudu. E mengwé e/enyua
 le dikhotung ke mašō a odutši ka mara
 tšō. Ka mengwapa ya dikhala a tšwa kudu
 le tše ašumita mala, o na khotiša wa
 oha kua oha, fela pele tšore a raba
 le ba swanetše xa oha mošō ošē,
 xōna o ka seke wa šingwa. Ke dikeny
 ua tša selamo, le medi wa šna motō
 wa kudu.

Dikhala. Mahlaeng o ke o mošana
 xo feta ke e ke hlašitšeng, empa oha
 le dikenyua tše khotišanana, di
 kenya tša šna ke tše dikhala xa e sa
 le mataata, xa diudule ke tše dik
 ubedu, dilema botale xoxolo diba dithabe
 ng. Re bakana le dithawene. Badi
 byala ka tšona, byala bya tšona bape,

672

K34/82

22

ke phêpha, ba base empa ba qha kromêdisa
 Ba ba dira ka toela e basadi xoba/banna
 ba rôtôta thaba ba ya xa difula, ke mo
 ka basadi ba difxatle ka lehudu kamona
 xô, ba difhêle ka pitšeng ba diênêla,
 dihlwa matsatši a mararô. Kapo
 rarô ba dipamola ba tšêga marapi
 a tšona ba lahla xôšala metši
 a tšona, xo tloa mafu ba dira byab
 ka monula. Pe nywa lehlabula undu
 Dipaba. Di kenya tšona difina mmabe
 ing, ke mahure wa phêphê tšê diso, di
 kenya tšona difina le lerapi, xe difu
 dule difyate lerapi tšê tšêla/kakala
 empa xa diwe xo byab ka xe motšhe a
 thêntšê thêntšê mênô. Ke moka dia
 fudina tšê ênêna wa metšing xo filhê
 la difkôlôba, byale tšê monwa, difina
 le mahura undu. Basadi ba di
 thôz, ke ba moneng ba difênêba
 difhêba ba tloa ka tšona wa fuma
 na meriri e le emaso. Diênwa le
 hlcbula fêla. Mahlomongwê ba diênê
 la ba diflakanya le marôte, xa o/ja

672

K34/82

23

^{tvn}
 tšane o rona ngwana xobitša kxontotš
 ala. Ke xone dibose, ke ngwana o rona
 wa xobitša ntho o sepheng + tšane.

Diputš Dipupudi. Ke mohlare o omela
 o ka menung. Ka opha thutšo Kudu,
 pēla e nqone xa motšho a jila tšema diphate
 a difumana difaššitšie a tšopa a dija
Dinkho. Ke mohlare wa xomela dino
 keng. O enywa dinkho, dišlele u dišle
 le dithapō, o monokha matšho manxata a
 ona le dinassana u e tšawa dithapo.
Dithšerē. Ke o na manxatš o mēla dinokeng
 ke mohlare a motšho, empa opha le ditšenywa tše/m
 ene xudis, dišeta ke tšā manhlo. Ke mojō wa ba
 banyana. Dikēnywa le hlošula xa dišle thutšo Kudu
Dinokeng. Mohlare o monokha o mēla mebotong, o eny
 wa dikēnywa tše dinokeng. Dikēnywa tšā o na ke
 tšē nyane, empa dibose xudu, dišle le dithōrō tše
 nyane. xe motšho a dija o tšopa a putētšā natšō.
 O enywa manxata, le o na e sa le mojō wa bana
Makata. A enywa ke mokata, ke mohlare o mardo
 wa sephupha, O enywa nakō ya mo bušhōma xa
 lema mokata, dikēnywa tšā o na ke tšē dišle
 luanyana, dišle le dithōrō tšē nyane, a wa

672

K 34/82

24

le tlatō la botkata, o na ^{egkē} wa le putāka a
 kxāma xa bedi, o na le thuti kxudu meya ya tlatā,
 ka xobane waja āna xa o^ophēlaēla, a lewa bota
 la.

Moxamanna Diphēphē tīā āna dipuwana
 le tīā dipanana, byali āna xa o^onywe dikē-
 nywa, o lewa kuti ya āna, fēla o^ophale malaō, mo
 mothe xe a o^oxēma ka vtle le tumēllō ya krozi: amola
 to, wa lēfišwa ka krozi. kebaka ke xore ba^othō.
 ma bebhupa pele xore o^ophēfō (borwa) bya seke
 bya thutha, xe o ka o^oxēma pele xa xore ba o^ohup
 e phēfō ya thutha, byali krozi e voma be^ohōm
 ana xore ba tōame ba butiāā xore ke mang ya
 la xobāna a tūene manatōke a e ya thabeng
 ba mo^ophumana o malato. Dintī tīā āna ba
 lota dimato ka tōāna, bape ke senoto sa mo^oya
 ma^oka.

Mesēla - E mēla ma^owareng e thata bya
 le ka dikxare fēla yōna ke a mo^oēhla le di
 kxwene xa e na dikxwene, e nōba medi e mo
 kotwana e o^opiwa fase e nōlewa botala xe o
 vata xo a^ope^ofa o^oka^ono^ope^oya, e ba^omabuka^oka^omo^oka^o
Dihlākwa le tōāna di^obyale ka^ome^osetla fēla
 tōāna ke me^ojō wa bana, ba^onō^olija^o botala.

Nose. Ke sejo se sengwe saharo. Xona
 le batho ba bakwanano xa thlana (xa lebella oheile
 seatla qhatleng) wa bina utai e feta engwe
 le yona e feta di sebella mo mahle a safinieng
 wa tlora e ema xona byale byale xofiniela e e
 bana moletlana, xoba sehlane xoba fase, byale
 le a e rafa, xona le batho ba ba safiniela, fe la
 mongwa yona ke yo a e boeng. Ke bafaditise xa
 rafa, xe e se seongwana (xa sebele sol) e le
 nose ba ja ya ba tita, mongwa yona wa bafa
 bela, ba mola ba ya nayo xae. E na le dimapi
 tsa maobana, tse dingwe e thile maqha (
 diboko) tse dingwe e bose (metai) tse ding
 we mathite (Lodi). Ke bafaditise ke thsetlo
 ba tse ya maqha ba beja xaufa le phatô xone e
 tle e ja Dimapô tsa bose ba dimina ya ba
 metai, a a thile ka baleng bya xofiniela, ba
 bafaditise xofiniela xosara (Kafmatwana) ya se
 ka morao xa maballe tsa xoja ba bonwa
 bo borale kudu. Nonyana e bose ke thsetlo
 e kxona xa thile ka kudu, ba e ipela ka xore,
 thsetlo ya lla e letsetse nyaka ba xokone
 tsa tlala. Kennete wa letsetse yo xokapa
 nose ke moka wa rafa wa ja wa hora.

672

K34/82

26

Mafai. A xanqua ke ba diäi, ba xamêla di x.
 amêtông (meropoxa dipkatê) ba bulila nam
 emu ya ainywa pele ya se kama e xkôditê
 ba klêma mmamayô xaba ya kophiuina o le
 tša moladi o êpitša ka leina la yôna, xaba
 feditê ba lesa xakêta namane e anywa tapo
 mmayô ya tona ya thôrolêla le sautšo,
 ba dida xa ba lefame ba ainyetša. Ala a di
 xramêlông ba xwala a ya xrorong, byale mo
 dida emangwê le emangwê o tšêfa se
 tswana - sa a wê, ba thêlana mafai, byale
 a a salarô ba ye a thêla pitšeng kaptlong
 ya ditiba, tšatši le lengwê le lengwê badira
 byalo xa fihlêla pitša efa ba yang ba thê
 la ehlala. Xa efitê ba muna hlô ya t
 Metšana afa) ba nyakêla mahlama ba tšema
 ka mafai byale ba bitša mošemanyana e
 mangwê le emangwê a rapêla hlô ya xofihlêla
 ba efitê. Ba tho ba paparô le ditšomo
 ba fhlaxolêla. Basšemanyana le banenya
 na le ba bangwê ba barolo ba anwê le lebesê.
 Ba bangwê ba nyaka thatha (mafai xotalla
) ba hutšêša marê na ôna. Ba bang
 wê ba hêka ka dithônô. Tama ke marô.

672

K 34/82

27

yana le molaō, xe e/le ya kromaba e nthā ka d
 thō, e/na le ditthō tše thselilano, ke ~~le~~ dinop
 tše pēdi, le matsōrō a mabedi le melitō.
 bulō e medi. Xe ba/klabile kromaba/aba, ba
 nthā dikropo tše thselilano ke lehlakoni le
 ya mōbate, liltōrō e a peina kxorong.
~~ba~~ ja ke banna, le badiā kxorong. Basa
 di ba a pe/ha malu le moxōdu, ba thalēlang
 fēla ba nthā seberō - paōna ba fa banna.
 Xo aba letōrō ba fa kōi ya matie, serō
 pē ke sa malata, ditthō tše dingwē ba di/ri
 panya ba abēla ba thō ba ba/abēlanano nabō
 kōna le lehlakō/ana la monywa le/ana
 ke dikōpō tše tharō. Molula le mphapha
 o monywa ke wa monywa kromō.
 Matšela wa yōna xōja ba kxekolos le hwa
 le xōja badiā, kōm xōja le seledu se be/ai
 wa e matšwina, xe ba/le phakō/antše xōja
 le naba e be/pe ke le thwalō, e be/ina kxorō
 ng. Xe a pe/ina pele va xone ba/pe e botšō
 ba šeba ka yōna matšō. Xe o nyaka xo
 be/ā oho se/ia wa be/ša.

Dinkoko: Mabizlwa, dinana kxope, Ma
 le hlakwane, tse thiyane, Dinkwa
 h

Maoro, Dinkhwa-mahura, methiethi le
 maraxala, serōngwane le Makē-rēnē.

Mabitlwa. A xolua ke banenyanale bašema
 nyana, empa ba barolo le kōna ba oja. A ape
 iwa, ba thēla metsi ba apēya yane + e metsi
 i a p̄p̄elē ba dipadika, xore dipmē are xe o
 dija o hwe dipe phinōphurō, dipase kudu.

Dinankrope, ke tē dikhōlo xo feta mabitlwa,
 empa xa dipase kudu le xōna o ka sefuma
 ano ba dip̄dile ka boniti, o ka nofumana di
 le pedi xoba tē tharō, xa n̄ki ba no dip̄bea
Malehlokwane. Dipumanwa lehlabula, o
 hwetšana dipnamarethi mahlokwa, ba di
 swarēla xōna mo mahlokwaneng. Ba dipa
 lika byala ka mabitlwa ba šeba ka t̄iō t̄iā
 xoja. ~~Maoro~~ xa dip̄nale.

Tinyane. Ke dit̄iē tē nyane kudu. Xe
 ba dipadikile o šeba ka t̄iōna xa o t̄iē ka
 e t̄e, o nth̄a tē pedi xoba tē tharō wa di
 fakēla ka xanong, wa xōna o ekwa xore o
 ja selō. T̄iōna dip̄ha mabaka ka moka.

Dinkhwa. Ke dilō tē dip̄hēlang ka fase,
 dina le maoro, a bopa mobu a dina thaba
 na (seolo) byala a dina maikho (meleti)

basadi xoba banna ba difiba le banna laflehla
 bula. Tiatši la pula emyane, yape ka meriti ya
 khula xwa pisa letšatši; xwa ba le morō+ōzēla
 (Kudumēla) bane ke moyo, ba ditawera. Ba
 Epa mahupō, ba fanēla pitša, ba tšeya
 metsi ba pšela mahupō byale ba tšeya di
 phatē ba ala xadimo, ka mōmō ba tšeya mo
 hlare ba bipa mahupō ka ōna, ba se xane
 xa mahupō ba šija le šeba, ke naka xa
 difekwa kudumēla dife uōloxēla ka pitšeng ba
 difwēla. Ke ditšetše pitša ba difaša, ba
 ditšēla ka pitšeng e ngwē, ba xama ba
 le setša tša wēla xape ba difaša byale
 byale xofihlēla dipakwe difwēla. Byale
 ba ēmāla letšafi ba šiba, tšela ba difwala
 tšame xane. Ba foxōhla tše dingwē ba
 dira serētla, ba difašaya le kamabanyane
 a me ba difafileng ka ōna, bontši ba tšota
 ba difašaya xosasa, ba difanera tša ōma
 Ba fēla ba nthša ba difadika ba šeba ka
 tšona, dibose kudu. Ba ba sephato natšō
 ba difēka ka mabētē. Maroro e tšona
 a fepa ke banenyanana, ba apadika ba še
 ba ka ōna, ba bangwē ba barolo bafja.

672

K 34/82

30

Dinhlwa-makusa. Difēta dinhlwa ka ba
kōto, empa tšōna xa difrafime, diprope
xa dipōfa ba ditopēla, ditopēla ke banem
ana, ba tšōa xae ba dipadika dina le mahū
xa kudu, le base dibase xa fetoa dinhlwa.
Xa dina mokhuša, diapina tša lewa
tša fēla le tšatti lewe.

Methšethšē. E swana le dinhlwa, e
mpa ke e menyana kadi. Eba xōna le
labula, yōna e fofa mahutēle a sesa a
hwe. Xa ba ditswene ba rakisa ba top
topa, ba dipadika le tšatti lewe tša
lewa tša fēla. Xa dina mokhuša.

Matakwala. Ke dibaki, difumanwa + e
dimo xa dihlare, ba difromolla, ke tšedi
telēle, ba bangwē ba dijū, fa diapōfa ba
šeba ka tšōna mašō. Aba xōna lehlabula.

Sexōngwane. Ke tšiče e sepelewa ka bontšī
e fihla xotee, mohlō mangwē xwa fēla le so
me la mengwana e sōonale. Mohlang e
fihla o tla fumana e tletše xodimo, o tla
kwa batho ka moka bahe "Belebele tšienq",
ba diša mo e yarō xa fōbala, ba šeto ba e
ka, yo mangwē le e mangwē o swala mo

672

K34/82

31

☞ Kōtla wa xaxwe wa xoxō xōlla. Xoya ban-
 na le basadi, Kudu difinika manere kōwa to-
 tonya. Banna banamēla xodimo ba di'iking
 a tša wōba fase, basadi le banenyana
 ba ditapēla. Xa difixōne xo fofa ka baka
 la +one dipatšimere ke phēfō. Xa boera
 le tšatti: le hlaba ba bora +ae, ba difkhuša
 ba dyanēra tša ōma. le marōšō wa bore
 empa madimong difešya mabēle, tša tše
 na mthēmang, monywa yōna e fobile.
 Makēnē. A byale ka serōngwane a
 sepela ka konti, a xolima byale ka sōna
 fela ōna phēfō se efašanye ka matla a fo-
 fa, le baralo a feta sa dngwane. le ōma
 a tla ngwara e a ka fetša mengwara
 ngwara a sabonale. A apeina ba a dira
 mokhuša, ka xokofa a phala ke serōng-
 wane.

Mabaka a xoja. Xo lema +otee ka letšatti,
 ka mabanyana baja melatša. Banna le
 bašemanyana baja kxorong, basadi
 le banenyana baja ka lapeng. Mosadi e
 monqwē le e monqwē e se xokola botšb-
 ē, a bofwala a bdiša kxorong, ba atoto letēla

672

K34/82

32

xo fihlêla a xobakana, ba semanyana ba tite
 metsi ka manaka a nqûla a lekhorong, xe a
 hlakane ka/moka bathôma xohlapa diatla
 byale bathôma xoja, xe motho wa xodula kxa
 ufsi le bôna a ka fihla afe, tama dikroši a se
 ke a batamêla xa bane taba nae, bare monna
 xa šupine mallô. Xe ele moeti aê na o/ta
 re xo fihla a loša, madima a ratla xofihlêla
 a xoma xa komang ka ma a/boela moravô
 ka tsela ya yôna, byale ba tlahe batamêla
 seje, ba tla nqôpa metsi ba semanyana
 a hlapa diatla. Xe ba feditše xoja ba
 semanyana ba ruala mexôpô ba e boëtša
 ka malapeng a bo yôna. Byale xo fedilem
 yomonyuê le yomonyuê o e-kêla mošômô
 wafanane. Ka mabanyana batlilo ja mela
 tš'a khorong xo swane le ka morwanyana.
 Ba semanyana bôna ba tšêja ka noti ma-
 xôbê a bôna ka malapeng, le bôna ba ja
 thaka (felô xotee).

Byala. Bona le molaô, medivêle
 ya byôna kš'etšê ke hlalošitšê phepheng
 la bobedi xoba la laboraro. Xe xona le byal
 a, banna bane xofitšê xoja, mong wa byala

672

K34182

33

a nthla mosomo a e haka monna wa se
 + we hrorong, a bea xore byala be fedile
 xahlolla, ba se thobela, ba moratokanya
 ka mokwena a batshang seneto sgarwe.
 Byale monna wa se o tlabetela ba
 juna ba xoro, ba bevelana xafihla dipere
 lanô tsa bona dipihla xayo matalo, e ana
 a se se labota ka se. Byale bathima
 xo hxe lana pele ba fa mako ya tswang
 a ru ele, ba se antha sehlare, xe ba m
 file monna wa se, o se sepela o the
 kolla. Banna bona ba tla ba enwa seberô
 Cmasomo, xe thisele ya monyane xobana a
 ba fa ka + latelana, byale ka + bapina
 madima. Xe mosadi a feditse xo thokolla
 o nthla le xata le ya hrorong, o se ke fedi
 tse ke thokolla, ba malabo a byale ka pele
 ba mhxela abo dintsi a tloxa, sepela
 o somel se mang mang wa mosadi a
 rualé seberô a ise mosata a boléle
 xore morwa mokete a dirile byala ka
 mono a se nthota xe bana ba thiso
 bisane mellô, ka + obane byala ke mane
 ma. Ke moka wa boxwala boya mosate.

672

K34/82

34

o bolêla kamakwua o ba m^mph^vit^veng ka ôna
 Byale monna yola mosadi wa^vanwe a
 dirileng byala, xe ba fedit^vie, xonua lerata,
 wa tloa a fihla ka lapeng, a bolêla le mo
 sadi, "Agwana-mokete, u e koba byala ke
 bya + o^vtomang?" mosadi o^vtla fetala, "Papa
 mokete, byala ke bya + o, Thôêla, a o koba
 o e palakile, ke monna yone, mosadi le g^vêna
 a afe e. A tloa a boêla krorang, mosadi le
 g^vêna o šala a bit^vie ba radi ba raba ba apwe
 šanano nabô/byala, ba nakola ya bôna pit^vie bath
 kua, bafe ke ma^vôrišana le g^vêna wa ba berê
 la xone ke dirile byala, ke bofile, morwa mokete.
 Ka morao xap^vno basadi ba fedit^vie ma^vô
 rišana, monna o roma bana xobit^vie batho
 ba a mwe šanano nabô, byale bathlilo nth^vša.
 Ka pit^vie e^vrolo ba ebe^vša lapeng, a ba berêla
 xone mmedi^vwa mokete o m^vphile byala ke x
 tla re xap^vedišaneng. Ba thôma xoberêla
 na, bafe re afe bota. Ke maka ba thôma xap^vno
 Ba tlo nahluwa ba nth^vša dipit^vie le dipit^viana
 xo fihlêla letšatti le dirêla. Ka mabanyana
 ba nth^vša phihlô ya to palakanya batho xone
 byala bofadile. Ya^vka^vmo^vwana phihlô e.

672

K34/82

*35

xoma e tseba ke mosadi, menna + ama
kupi ka banna lahare a ka muna, a tsoa
a elwa nae + osasa. Ka mowana
xe balle tsa xofa, mosadi o ^{na}romangwa
xone sepela o bitse papara ka kxerang, xe
manna o fihlile o m^{na}xe xone phulile se,
a se ka kolo o be e lapeng, manna o m^{na}
ngwana xone bitse banna ka moka ba ka kxerang
batli, xe ba fihlile o ba berela taba e
batla mofetekanya ba ke mosadi o riata
Mehutanya mabala ke setse ke hlalo
setse.

Ends 672